

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historica XIV (2013)

Jerzy Dębski

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu

Etos oficerski w warunkach skrajnych na podstawie wybranych postaw oficerów WP osadzonych w KL Auschwitz

**Officer ethos in extreme conditions on the basis of selected examples
of the attitudes of the officers of the Polish Armed Forces incarcerated
in Auschwitz concentration camp**

Abstract

All types of police, preventive, and retaliatory actions towards Poles became a part of the occupational everyday life. In the common historical awareness of Poles, they are embodied by Warsaw street roundups. However, in the occupational reality, they were a part of everyday life, just like a loaf of dark bread bought for ration coupons after spending long hours in the queue. That is why it is worth reminding that, for example in April 1940, before the famous Aktion A-B in General Government, two large-scale preventive actions took place in the areas incorporated by the Third Reich, namely *Regierungsbezirk Kattowitz* and *Regierungsbezirk Zichenau*. They led to imprisonment of a considerable number of the members of the Polish local elites.

Repression activities of Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt from the middle of April 1942 became a part of those events. During a repressive action that took place in the late afternoon of 16th April 1942 in the café *Plastyków* at 3 Łobzowska Street in Cracow, numerous Cracow artists and other citizens who happened to be in the café were arrested. Moreover, in the night from the 16th to 17th April numerous reserve officers as well as active duty officers and retired officers were arrested. 198 persons from among those arrested and incarcerated at the prison at Montelupich Street were transported to the concentration camp in Auschwitz on the 25th and 26th April 1942. 69 officers were among the people deported in these transports to Auschwitz. On 26th May 1942, 60 of them were executed in front of the Execution Wall in Auschwitz I.

Słowa kluczowe: Auschwitz, aresztowania i represje, oficerowie WP

Key words: Auschwitz, arrests and repressions, officers of the Polish Armed Forces

Grupy statusowe definiowane w jednoznacznie wyrazisty sposób posiadają większą zdolność do generowania zespołu pewnych homogenicznych postaw i zachowań swych przedstawicieli, które to zdecydowanie wyróżniają je w codziennym funkcjonowaniu społecznym.

Niewątpliwie do takich grup należy korpus oficerski. Oczywiście nie czas i miejsce do sięgania tutaj po odległe antecedencje w postaci etosu rycerskiego, niemniej

stanowił on żywe motto dla kształtowania się *le Sprit de Corps* kasty oficerskiej we wszystkich armiach XIX- i XX-wiecznych.

Obok wspólnych ogólnie skodyfikowanych zasad, sposobów zachowań i postaw, które stanowiły system zawodowego kodu środowiska oficerskiego można wyróżnić cały szereg specyficznych odmiennych cech, które zostały ukształtowane przez konkretne lokalne uwarunkowania historyczne dla danej armii.

Powstawanie nowoczesnego polskiego korpusu oficerskiego było naznaczone zespołem szczególnych uwarunkowań związanych z naszym procesem historycznym. Ponad stuletni okres braku polskiej państwowości oraz skutki I wojny światowej powodowały, że odradzające się struktury polskiej państwowości musiały być scalane przy wykorzystywaniu umiejętności ludzi, którzy wywodzili się z trzech odmiennych systemów państwowych i prawnych. Ponadto rodzący się polski korpus oficerski musiał uwzględniać własną tradycję wypływającą ze starań wybicia się na niepodległość, tj. tradycję legionową i sformowaną we Francji Armię Polską, tzw. błękitną armię gen. Józefa Hallera. Powyższa sytuacja implikowała przez wiele lat zadrażnienia, zatargi oraz sytuacje wręcz kuriozalne czy zgoła śmieszne, a nawet tragicomiczne. Z upływem czasu następowała konsolidacja struktur armii, a kadra oficerska powoli dopracowywała się swojego *le Sprit de Corps*, w którym tradycyjna triada wartości widniejąca na szabli oficerskiej *Bóg – Honor – Ojczyzna* stała się powszechnie obowiązującą kotwicą etyczną, a przy jej naruszeniu powodowało to jednoznacznie negatywną ocenę pozostałych członków tego zakonu.

Formowanie korpusu oficerskiego w odrodzonej Polsce przebiegało w nad wyraz różnorodny sposób. Ze względów czasoprzestrzennych niewątpliwie możemy mówić o dwóch następujących po sobie pokoleniach.

Dla przedziału od 1880 do 1905 r. modelowa oś wyboru drogi życia wyglądałaby następująco: udział w młodzieżowych organizacjach niepodległościowych, służba w Legionach Polskich podczas I wojny światowej czy w Polskiej Organizacji Wojskowej lub działalność polityczna w tym okresie oraz armiach zaborczych, a później uczestnictwo w wojnach o niepodległość i granice Rzeczypospolitej, praca na różnych szczeblach na rzecz odrodzonej Polski, a natomiast pokoleniu bezpośrednio następującemu pozostało zdobywanie rzetelnej wiedzy oraz spożytkowanie jej dla dobra ojczyzny¹.

Ten z trudem formowany w trakcie międzywojnia duch kadry oficerskiej okazał się w zdecydowanej mierze niezwykle przydatny w momencie zdawania najtrudniejszego egzaminu jakim jest wojna i okupacja kraju i zastosowany przez najeźdźcę terror w niespotykanym do tej pory wymiarze.

Agresje niemiecka i sowiecka we wrześniu 1939 r. oraz rozpad państwa i jego budowanych z takim mozołem, po stu dwudziestu trzech latach niewoli atrybutów, niepodległości i suwerenności stały się niezwykle doświadczeniem dla polskiego społeczeństwa. Ludzkie reakcje i postawy na ten stan rzeczy podlegały znacznemu zróżnicowaniu. Na pewno wśród kadry oficerskiej nie przeważał pogląd, którego

¹ J. Dębski, *Kadra dowódcza SZP-ZWZ-AK w Konzentrationslager Auschwitz 1940–1945*, Katowice–Oświęcim 2009, s. 208.

determinantą moralną była walka do ostatniego naboju, a za syndrom takiej postawy powszechnie może być przyjęte zachowanie Dowódcy Lądowej Obrony Wybrzeża płk. Stanisława Dąbka². Natomiast powszechną potrzebą stało się zmodyfikowanie, zrationalizowanie wyżej wymienionego ciągu postaw, wyrażające się w sposób następujący: skuteczna walka do końca, a później szukanie możliwości jej kontynuowania. Najbardziej dobitnym przykładem pozostaje tu działalność twórcy załączków Sił Zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego gen. bryg. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego³. Należy szczególnie podkreślić, iż w reakcjach społecznych na traumatyczne wydarzenia września 1939 r. i okupację kraju przez dwóch zaborców przeplatały się poczucie bezsilności, bólu po stracie czegoś tak niezwykle cennego, jak wolność i niepodległy byt państwowy, z przeogromną wiarą w nieodzowną konieczność stawiania oporu okupantom w rozmaitych formach i płaszczyznach aktywności społecznej, a nowa sytuacja wymagała dokonania diametralnych przewartościowań postaw.

Równie symptomatycznym przejawem zachowań aktywnych pozostawała przemożna chęć ratowania tkanki duchowej narodu i honoru wojska w postaci szczególnego chronienia ich fizycznych desygnatów, tj. sztandarów poszczególnych jednostek bojowych. Spośród licznych przykładów takiej postawy, jako prezentację wybiorę tylko jeden. Sztandar 18 pp (wspomniany pułk został rozбит w bitwie nad Bzurą) i proporzec 26 DP znalazł się w niewyjaśnionych okolicznościach w posiadaniu dowódcy drugiego rzutu 10 pp ppłk. Franciszka Józefa Faix (więzień i uciekinier z KL Auschwitz), który je ukrył u rodziny mjr. Stefana Drewnowskiego przy ulicy Dolnej/Panny Marii 10 w Lublinie i tym sposobem te niezwykle cenne pamiątki po II wojnie światowej trafiły do Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie⁴.

Wśród członków polskiego korpusu oficerskiego, którzy zdołali uchronić się przed niewolą dominującym odczuciem była chęć dalszej walki, ale w regularnej armii, tworzącej się na terenie Francji, stąd przemożna wola szukania najprostszej i skutecznej drogi przerzutowej do tego kraju. Najbardziej wyrazistą egzemplifikacją takiej postawy były zamiary ówczesnego płk. Stefana Roweckiego, który dopiero po długich rozmowach i wyraźnej perswazji oficera wyższego stopniem, tj. gen. bryg. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego, odstąpił od pierwotnych planów i przyjął w służbie konspiracyjnej funkcję szefa sztabu SZP⁵. Wybór bowiem dalszej drogi życiowej nie był sprawą jednoznaczną, a wielu postanowiło kontynuować walkę doskonale wypełniając służbę ojczyźnie w ramach odtwarzanego na obczyźnie Wojska Polskiego. Natomiast ci, którzy pozostali w kraju w zdecydowanej większości włączyli się w tworzenie zrębów Polskiego Państwa Podziemnego, w tym przede wszystkim jego Sił Zbrojnych.

² W. Iwanowski, *Wysięk zbrojny narodu polskiego w czasie II wojny światowej*, t. 1: *Kampania wrześniowa 1939 r.*, Warszawa 1961, s. 547.

³ D. Bargiełowski, *Po trzykroć pierwszy. Michał Tokarzewski-Karaszewicz. Generał broni, teozof, wolnomularz, kapłan Kościoła liberalnokatolickiego*, t. 2, Warszawa 2001.

⁴ K. Satora, *Opowieści wrześniowych sztandarów*, Warszawa 1990, s. 55–56.

⁵ T. Szarota, *Stefan Rowecki „Grot”*, Warszawa 1985, s. 130–131.

Postawy kadry oficerskiej Wojska Polskie ze względu na szczególne usytuowanie jej przedstawicieli w skali prestiżu społecznego niepodległej Polski są niezwykle ważne, lecz tylko w pewnym specyficznym zakresie informowały o stanie ducha polskiego społeczeństwa i nie wyczerpywały w sposób zadowalający złożonej materii tego zagadnienia, aby go w miarę zwięźle uwypuklić posłużę się cytatem:

Oszalamiającym wstrząsem był przebieg kampanii wrześniowej. Szybkość i rozmiar poniesionej klęski były dla społeczeństwa niezrozumiałe. Szukano winnych. Krytykowano rząd i dowództwo. Nastąpił powszechny kryzys zaufania. Społeczeństwo uświadomiło sobie, że samo będzie kształtować swoją postawę w bezpośredniej styczności z najeźdźcami. Odczuto powszechnie wagę i znaczenie woli zbiorowej i solidarności. Po okresie przygnębienia szybko pojawiły się przejawy aktywności przystosowanej do warunków, które stwarzali okupanci⁶.

Jeszcze trwały rozmowy na temat kapitulacji Warszawy, nie wygasły wszystkie ogniska walki na terenie ziem polskich, a ostatnia bitwa wojny obronnej dopiero miała być stoczona, gdy 27 września 1939 r. pierwsza grupa oficerów i osób cywilnych złożyła, jako żołnierze podziemnego Wojska Polskiego, przysięgę na ręce gen. bryg. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego⁷. Należy podkreślić, iż nie była to pierwsza taka inicjatywa. Czasowo o tydzień wyprzedziła ją aktywność konspiracyjna grupy działaczy Związku Strzeleckiego pod przewodnictwem mjr. Kazimierza Kierzkowskiego, którzy w Krakowie powołali do życia najprawdopodobniej pierwszy polski sformalizowany układ oporu cywilnego i wojskowego przeciwko niemieckiemu okupantowi, tj. Organizację Orła Białego.

W takich okolicznościach rozpoczął się proces tworzenia Polskiego Państwa Podziemnego, a za kończącą go cezurę powszechnie przyjęło się uważać w literaturze przedmiotu: definitywny upadek Francji i postanowienia konferencji belgradzkiej, trwającej od 29 maja do 2 czerwca 1940 r., która porządkowała dotychczasowe dokonania organizacyjne oraz stwarzała możliwość dalszej efektywnej działalności struktur konspiracyjnych w warunkach przewidywanej długotrwałej okupacji ziem polskich⁸.

Wspomniany okres, po krótko trwającym szoku spowodowanym społeczną reakcją na upadek suwerenności państwa i okupację terytorium Rzeczypospolitej, charakteryzował się ogromną różnorodnością inicjatyw niepodległościowych, które doprawdy trudno byłoby zliczyć. Wypada przyjąć za literaturą, iż możemy mówić o pięćdziesięciu, w tym jedenastu poważniejszych o szerszym zasięgu (należy pamiętać, że wiele posiadało często charakter efemerydalny, wąsko środowiskowy, regionalny oraz takich, które w krótkim okresie zostały rozbite przez niemieckie

⁶ *Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej*, t. 3: *Armia Krajowa*, Londyn 1950, s. 42.

⁷ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. 1, red. T. Pełczyński i in., Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 3; E. Kumor, *Wycinek z historii jednego życia*, Warszawa 1967, s. 36–38.

⁸ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. 1, s. 243–257.

siły policyjne)⁹. Gwoli uzupełnienia tego zagadnienia trzeba również odwołać się do źródła niemieckiego. Na posiedzeniu Komisji Obrony Rzeszy dla GG 3 marca 1940 roku referujący temat oporu polskiego społeczeństwa SS-Standartenführer Joseph Meisinger informował, iż w samej tylko Warszawie wykazywało aktywność ponad pięćdziesiąt organizacji lub grup konspiracyjnych. Stąd nawet uwzględniając typowe dla oficjalnych materiałów policyjnych zawyżenie danych, które służyło do podniesienia prestiżu ich działania, możemy przyjąć, że było to zjawisko symptomatyczne dla polskiego życia codziennego tego okresu¹⁰. W ten sposób problem nadaktywności społecznej stał się jednym ze strategicznych celów ZWZ-AK, tj. akcji scaleniowej, która determinowała kształt i wiele bardzo istotnych rozwiązań organizacyjnych Wojska Polskiego w konspiracji¹¹.

Konspiracja i walka musiały pociągać nieuchronne straty w szeregach żołnierzy podziemia. Było to wkalkulowane w ryzyko przyjętej postawy, tworząc stały element codzienności konspiracyjnej. Aresztowania wynikały z jednej strony ze sprawności aparatu policyjnego przeciwnika, który nie tylko funkcjonował w strukturach rutynowych, ale także tworzył komórki pozastrukturalne, tj. referaty IV AS i IV ES. Również przyczynami aresztowań stawały się ludzka niefrasobliwość, brak wyobraźni czy podstawowych umiejętności. Nie bez znaczenia były też haniebne donosy rodaków na konspiracyjnych¹². Straty powodowała także eksterminacyjna polityka okupanta w stosunku do narodu polskiego. Można wskazać wiele przypadkowych aresztowań, zatrzymań w łapankach, a następnie egzekucji czy wywiezienia do obozów koncentracyjnych żołnierzy i funkcjonariuszy konspiracji, którzy nie zostali przez wroga nigdy rozszyfrowani.

Jednak dla bardzo wielu z nich, tych rozpoznanych, KL Auschwitz stał się kolejnym miejscem, w który należało wykazać, iż wpojone zasady oraz system wartości nie były frazą pustych dźwięków wygłaszanych w czasach dostatniego, beztróskiego i bezpiecznego życia.

Prezentację postaw polskich oficerów osadzonych w KL Auschwitz pragnę rozpocząć od postaci skromnego podporucznika rezerwy kawalerii (do stopnia rotmistrza awansowany w czasie pobytu w KL Auschwitz), kresowianina Witolda Pileckiego, ps. Druh, Witold, T-IV. W okresie wojen o niepodległość Rzeczypospolitej jako harcerz ochotniczo walczył pod dowództwem słynnego zagończyka mjr. Jerzego Dąmbrowskiego, a później wiódł rodzinne życie ziemianina w swoim majątku Sukurcze w pow. Lida¹³.

⁹ J.J. Terej, *Na rozstajach dróg. Ze studiów nad obliczem i modelem Armii Krajowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 90–91.

¹⁰ *Okupacja i ruch oporu w Dzienniku Hansa Franka 1939–1945*, t. 1–2, wybór i oprac. S. Płoski i in., Warszawa 1970, s. 159–160.

¹¹ T. Bór-Komorowski, *Armia Podziemna*, Londyn 1989.

¹² B. Engelking, *„szanowny panie gisto”*. Donosy do władz niemieckich w Warszawie i okolicach w latach 1940–1941, Warszawa 2003.

¹³ A. Cyra, *Ochotnik do Auschwitz. Witold Pilecki (1901–1948)*, Oświęcim 2000, s. 30–48.

W kampanii wrześniowej początkowo w kawalerii dywizyjnej 19 DP, a następnie dowódca plutonu w improwizowanym szwadronie kawalerii dywizyjnej rezerwowej 41 DP, dowodzonym przez mjr. Jana Włodarkiewicza, w którym 15 października 1939 r. zakończył swój szlak bojowy w wojnie obronnej Polski¹⁴.

Z końcem października 1939 r. z mjr. Janem Włodarkiewiczem współorganizował Tajną Armię Polską, a od listopada 1939 r. był szefem sztabu TAP, by w maju 1940 r. zostać Głównym Inspektorem Sztabu Głównego tej organizacji¹⁵.

19 września 1940 r. pozwolił się dobrowolnie aresztować w ulicznej łapance na Żoliborzu i 21 września 1940 r. został wywieziony do KL Auschwitz (choć w momencie aresztowania nie było żadnej pewności, iż zostanie deportowany do KL Auschwitz), gdzie został osadzony pod nazwiskiem Tomasz Serafiński, i oznaczony numerem więźniarskim 4859¹⁶. W październiku 1940 r. utworzył pierwszą o charakterze wojskowym organizację ruchu oporu więźniów Związek Organizacji Wojskowej¹⁷. Organizacja ta początkowo składała się głównie z wcześniej aresztowanych członków Tajnej Armii Polskiej. W ramach akcji scaleniowej rok później podporządkowała się Związkowi Walki Zbrojnej¹⁸.

Sam Pilecki czując się zagrożony dekonspiracją i w związku z rozważaniem planu odbicia więźniów KL Auschwitz w ramach przygotowywanego powstania powszechnego przeciwko okupantowi, rozpoczął z końcem 1942 r. przemyśliwać o ucieczce z obozu. Podjęty projekt zrealizował w nocy z 26 na 27 kwietnia 1943 r., uciekając wraz z Janem Redzejem (numer więźniarski 5430) i Edwardem Ciesielskim (numer więźniarski 12969) z komanda Bäckerei¹⁹. Do Warszawy dotarł w sierpniu 1943 r. i po złożeniu raportu w Komendzie Głównej otrzymał przydział służbowy do Oddziału II Kedywu (kryptonim Kameleon) KG AK. W powstaniu warszawskim walczył w batalionie Chrobry II, gdzie dowodził 3 plutonem, a później był zastępcą oraz dowódcą 2 kompanii Warszawianka²⁰. Po kapitulacji oddziałów powstańczych przebywał w oflagach: Lamsdorf i Murnau (Oflag VII-A, nr jeniecki 103892)²¹.

Od lipca do grudnia 1945 r. w II Korpusie PSZ, po czym powrócił do kraju, aresztowany przez UB 5 maja 1947 r. pod zarzutem pełnienia funkcji Szefa

¹⁴ J. Dębski, *Kadra dowódcza...*, s. 387.

¹⁵ K. Malinowski, *Tajna Armia Polska, Znak, Konfederacja Narodu*, Warszawa 1986.

¹⁶ W. Bartoszewski, *Mój Auschwitz*, Kraków 2010, s. 17; *Księga pamięci. Transporty Polaków z Warszawy do KL Auschwitz 1940–1944*, t. 1, red. F. Piper i in., Warszawa–Oświęcim 2000, s. 189.

¹⁷ *Raport Witolda. Witold Pilecki – Tomasz Serafiński*, Biuletyn Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem 1991, nr 12, s. 79.

¹⁸ J. Garliński, *Oświęcim walczący*, Warszawa 1992, s. 67.

¹⁹ APMA-B. Kommandantur, *Fernschreiben*, t. 1, sygn. D-AuI-1/1, s. 116; E. Ciesielski, *Wspomnienia oświęcimskie*, Kraków 1968, s. 98–130.

²⁰ *Wielka ilustrowana encyklopedia powstania warszawskiego*, t. 6, red. P. Rozwadowski, Warszawa 2004, s. 324.

²¹ *Wielka ilustrowana encyklopedia powstania warszawskiego*, t. 4, red. A.K. Kunert, Warszawa 1997, s. 584.

wywiadu Andersa na Polskę – płatny rezydent²². Po procesie przed Rejonowym Sądem Wojskowym w Warszawie skazany 15 marca 1948 r. na karę śmierci, wyrok wykonano 25 maja 1948 r. Jego symboliczny grób znajduje się w Ostrowi Mazowieckiej²³.

Na przeciwnym biegunie w hierarchii służbowej stał pułkownik służby stałej piechoty Kazimierz Roman Heilman-Rawicz, ps. Orzeł, Antoni, Orłow, nazwiska okupacyjne Jan Hilknier, inż. Polański. Przed wybuchem I wojny światowej związał się z ruchem niepodległościowym, będąc członkiem Polskich Drużyn Strzeleckich, a jako podoficer był od 15 lipca do 4 sierpnia 1914 r. instruktorem na kursie tej organizacji w Nowym Sączu²⁴. Następnie powrócił do Krakowa i wstąpił do Legionów Polskich. W 1915 r. został żołnierzem kompanii technicznej Legionów, a służąc w niej awansował do stopnia oficerskiego, po kryzysie przysięgowym pozostawał do dyspozycji Polskiego Korpusu Posiłkowego i z II Brygadą Legionów 15–16 lutego 1918 r. uczestniczył w bitwie oraz w przejściu frontu pod Rarańczą, po czym służył w I Korpusie Polskim do bitwy pod Kaniowem 12 maja 1918 r. i kapitulacji Korpusu²⁵.

W Wojsku Polskim pozostawał w służbie od listopada 1918 r., biorąc udział w wojnach o niepodległość Rzeczypospolitej, a na stopie pokojowej 1923 r. pełnił obowiązki dowódcy II baonu 59 pp w Inowrocławiu, natomiast w 1924 r. pozostając na tymczasowym stanie (etat przejściowy) brał udział w kursie dla młodszych oficerów piechoty, później 26 maja 1926 r. przeniesiono go służbowo do Korpusu Ochrony Pogranicza, gdzie dowodził 5 baonem²⁶. Po awansie do stopnia podpułkownika objął funkcję zastępcy dowódcy 62 pp w Bydgoszczy, po czym w 1936 r. objął dowództwo wymienionego pułku²⁷.

W wojnie obronnej Polski we wrześniu 1939 r. dowodził 62 pp w składzie 15 DP gen. bryg. Zdzisława Przyjałowskiego, która w trakcie polskiej ofensywy nad Bzurą była częścią składową Grupy Operacyjnej gen. dyw. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego²⁸. Następnie w ciężkich walkach z częścią pułku przedostał się do oblężonej Warszawy, gdzie walczył na jej północnych rubieżach, a ostatecznie pod

²² W.J. Wysocki, *Rotmistrz Pilecki*, Warszawa 1994, s. 155.

²³ A. Cyra, *Ochotnik...*, s. 195.

²⁴ H. Bagiński, *U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908–1914*, Warszawa 1935, s. 105.

²⁵ CAW. Teczki personalne oficerów, Heilman-Rawicz Kazimierz –teczka personalna, sygn. Ap. 1372.

²⁶ Tamże; *Rocznik Oficerski Ministerstwa Spraw Wojskowych 1923*, Warszawa 1923, s. 293; *Rocznik Oficerski Ministerstwa Spraw Wojskowych 1924*, Warszawa 1924, s. 266; *Rocznik Oficerski Ministerstwa Spraw Wojskowych 1928*, Warszawa 1928, s. 121.

²⁷ CAW. Teczki personalne oficerów, Heilman-Rawicz Kazimierz –teczka personalna, sygn. Ap. 3851; *Rocznik Oficerski Ministerstwa Spraw Wojskowych 1932*, Warszawa 1932, s. 590.

²⁸ M. Porwit, M. Porwit, *Komentarze do historii polskich działań obronnych 1939*, t. 3, Warszawa 1983, s. 278, 313.

koniec epopei obronnej stolicy przeniesiono jego pułk na południowy odcinek warszawskiego frontu²⁹.

Po kapitulacji Warszawy postanowił przejść do konspiracji, po czym udał się do południowej Polski, gdzie rozpoczął montowanie siatki organizacyjnej³⁰. Później te aktywa konspiracyjne przekazał do Organizacji Orła Białego i w ramach tej organizacji organizował Podokręg Rzeszowski³¹. W celu uzyskania pełnomocnictw i wytycznych do dalszej służby konspiracyjnej od polskiego rządu we Francji dotarł do Budapesztu, gdzie rozmawiał w tej sprawie z szefem bazy Romek płk. dypl. Alfredem Krajewskim³².

W trakcie powrotu do kraju 16 stycznia 1940 r. już po przekroczeniu granicy pomiędzy Węgrami a GG został w okolicy Baligrodu aresztowany z fałszywymi dokumentami na nazwisko Jan Hilkner (urodzony 13 VI 1888 r. w Trembowli) i osadzony w na krótko w miejscowym więzieniu, a potem przeniesiony do więzienia w Sanoku, gdzie przebywał do 27 listopada 1940, a później przeniesiono go do więzienia w Tarnowie³³.

10 stycznia 1941 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Tarnowa i oznaczony numerem więźniarskim 9319³⁴. Podczas pobytu w KL Auschwitz pracował w komandach Straßenbau II (budowa ulic obozowych), Kartoffelschlerei (kartoflarnia) i Häftlingsbekleidungswerkstätten – Lederfabrik (więźniarskie warsztaty odzieżowe – garbarnia)³⁵. W kilka miesięcy po przywiezieniu do obozu starał się nawiązać kontakty konspiracyjne z kolegami oficerami, a od października 1941 r. prowadzona była usilna akcja scaleniowa różnych grup konspiracyjnych, stąd z początkiem 1942 r. objął on dowództwo ZWZ-AK w KL Auschwitz³⁶. 7 lipca 1942 r. został przeniesiony do KL Mauthausen, gdzie był oznaczony numerem więźniarski 12262³⁷. Tam po kwarantannie pracował w komandzie Kartoffelschlerei. Od 18 sierpnia do 9 września 1944 r. przebywał jako chory w HKB, później wrócił do wspomnianego komanda, natomiast od 21 grudnia 1944 r.

²⁹ L. Głowacki, *Obrona Warszawy i Modlina na tle kampanii wrześniowej 1939*, Warszawa 1975, s. 303, 316.

³⁰ APMA-B. Oświadczenia, t. 27, s. 33, rel. K. Rawicza; A. Daszkiewicz, *Ruch oporu w rejonie Beskidu Niskiego 1939–1944*, Warszawa 1975, s. 30 (tut. koniec X 1939 r.).

³¹ K. Pluta-Czachowski, *Organizacja Orła Białego. Zarys genezy, organizacji i działalności*, Warszawa 1987, s. 87.

³² APMA-B. Oświadczenia, t. 27, s. 33, rel. K. Rawicza.

³³ Tamże, s. 34.

³⁴ APMA-B. Politische Abteilung, Zugangslisten, t. 1, sygn. D-AuI-2/8, s. 24.

³⁵ APMA-B. Oświadczenia, t. 27, s. 34, rel. K. Rawicza.

³⁶ *Raport Witolda. Witold Pilecki – Tomasz Serafiński...*, s. 81, 83; J. Garliński, *Oświęcim walczący...*, s. 66–67.

³⁷ APMA-B. KL Mauthausen–Arbeitseinsatz, Kartoteka zatrudnienia więźniów, sygn. D-Mau-3a/7797, s. 15946.

prawdopodobnie do wyzwolenia przebywał w HKB³⁸. 5 maja 1945 r. został wyzwolony przez Amerykanów³⁹.

Nie tylko czynna działalność konspiracyjna, która z definicji podlegała szczególnemu zainteresowaniu ze strony niemieckich jednostek policyjnych na terenie okupowanej Polski stawiała się przyczyną osadzania polskich oficerów w KL Auschwitz. Sama przynależność do stanu oficerskiego była wystarczająco dobrą rekomendacją do tego, aby się znaleźć, jako więzień w tym obozie.

Oczywiście nie wszyscy oficerowie, tak służby stałej jak i rezerwy, znaleźli się w szeregach Wojska Polskiego w konspiracji. Wielu próbowało, co jest najbardziej ludzkim odruchem, li tylko przetrwać. Mimo takiej postawy kresem ich drogi życiowej stał się również KL Auschwitz. Egzemplifikacją tej sytuacji niech będą wydarzenia i ich konsekwencje, które miały miejsce w Krakowie w połowie kwietnia 1942 r.

Mianowicie późnym popołudniem 16 kwietnia 1942 r. w kawiarni „Plastyków” przy ulicy Łobzowskiej 3 aresztowano w akcji represyjnej wielu krakowskich artystów plastyków oraz innych mieszkańców Krakowa, którzy w tym czasie w niej przebywali, a ponadto w nocy z 16 na 17 kwietnia aresztowano wielu oficerów rezerwy, a także służby stałej oraz pozostających w stanie spoczynku⁴⁰.

Spośród wówczas aresztowanych i osadzonych w więzieniu przy ulicy Montelupich, 198 trafiło transportami 24 i 25 kwietnia 1942 r. do KL Auschwitz⁴¹. Wśród wszystkich deportowanych tymi transportami do KL Auschwitz znajdowało 69 oficerów (głównie rezerwy, ale również służby stałej i pozostających w stanie spoczynku)⁴². 27 maja 1942 r. 60 z nich rozstrzelano pod Ścianą straceń w KL Auschwitz I⁴³.

Gwoli ścisłości należy należy stwierdzić, iż dwóch z nieustalonych powodów zostało zwolniony z KL Auschwitz. Natomiast pięciu innych zostało przeniesionych do obozów w głębi Rzeszy, a dwóch zginęło w KL Auschwitz, w tym jeden w nocy na dzień przed egzekucją. Oto sylwetki niektórych z nich:

Ferdynand Teodor Boruszcak urodzony 19 czerwca 1909 r. Z zawodu urzędnik, oficer rezerwy artylerii WP (ppor. od 1 I 1934 r.). Podczas niemieckiej okupacji mieszkał w Krakowie. Tam w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und

³⁸ Tamże, s. 15947.

³⁹ APMA-B. Oświadczenia, t. 27, s. 35, rel. K. Rawicza.

⁴⁰ A. Chwalba, *Kraków w latach 1939–1945*, [w:] *Dzieje Krakowa*, t. 5, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 2002, s. 189–190; T. Wroński, *Kronika okupowanego Krakowa*, Kraków 1974, s. 198; P. Setkiewicz, *Egzekucja „Plastyków” w KL Auschwitz 27 maja 1942 roku*, Biuletyn Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem 1992, nr 15, s. 10–18.

⁴¹ *Księga pamięci. Transporty Polaków do KL Auschwitz z Krakowa i innych miejscowości Polski Południowej 1940–1944*, t. 2, red. F. Piper, I. Strzelecka, Warszawa–Oświęcim 2002, s. 1024–1027, 1045–1048.

⁴² *Rocznik Oficerski Rezerw 1934*, Warszawa 2003; R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków 2003.

⁴³ APMA-B. Politische Abteilung, Sterbebücher, t. 6/1942, sygn. D-AuI-2/7; tamże, t. 7/1942, sygn. D-AuI-2/8; *Księgi zgonów z Auschwitz*, t. 2–3, red. J. Dębski i in., München–New Providence–London–Paris 1995.

des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau i osadzony w więzieniu przy ulicy Montelupich w Krakowie. 25 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 33098. W nieustalonych okolicznościach 30 kwietnia 1942 r. zwolniono go z KL Auschwitz. Dalsze losy nieustalone⁴⁴.

Tadeusz Michał Grandowski urodzony 26 września 1903 r. w Białej Krakowskiej. Z zawodu księgowy, oficer rezerwy artylerii WP (ppor. od 1 I 1932 r.). W latach 30. ubiegłego wieku był prowadzony w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień w Żywcu, posiadając przydział mobilizacyjny do 21 pał, który w składzie 21 DP Górskiej stacjonował najpierw w Rzeszowie, później w Krakowie, a w latach 30. w Białej Krakowskiej (III dyon w Oświęcimiu). Przed wybuchem II wojny światowej mieszkał przy ul. Krowoderskiej 51 w Krakowie. W wojnie obronnej Polski we wrześniu 1939 r. dowodził 2 bat. w I dyonie macierzystego pułku. Podczas niemieckiej okupacji w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w akcji przeciw polskim oficerom rezerwy i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. 25 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 33120. Tutaj przebywał w bloku 2 i pracował w komandzie Kartoffelschälerei. Po czym 27 maja 1942 r. skierowano go do bloku 11, i w tym samym dniu przeniesiono go do Strafkompanie w KL Auschwitz II – Birkenau. Następnie został zwolniony i wrócił do pracy we wspomnianym już komandzie. Przed 25 listopada 1942 r. znalazł się na kwarantannie zwolnieniowej w bloku 11. Prawdopodobnie 13 grudnia 1942 r. przeniesiono go do więzienia Św. Michała w Krakowie i po kilku dniach zwolniono. Po II wojnie światowej do 1968 r. mieszkał przy ul. Krowoderskiej 56 w Krakowie⁴⁵.

Jan Kanty Gumowski (ps. Rolicz) urodzony 28 października 1883 r. w Krościenku, ojciec Franciszek, z zawodu lekarz, literat, powstaniec 1863 r., matka Józefa *de domo* Stehr. Z zawodu artysta plastyk, oficer rezerwy piechoty WP (chor. od 4 III 1917 r., po wojnach o niepodległość zweryfikowany do stopnia kpt. od 1 VI 1919 r.) Najpierw ukończył sześć klas gimnazjum, a później szkołę przemysłową. W latach 1902–1909 studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie u prof., prof. Józefa Mehoffera i Konstantego Laszczki. Podczas studiów pracował w Muzeum

⁴⁴ R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie...*, s. 81; *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1029, 1045; *Fotografie więźniów z obozu Auschwitz-Birkenau*, t. 4, red. J. Parcer, Oświęcim 1993, s. 1325; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebücher, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 299.

⁴⁵ W. Steblik, *Armia Kraków*, Warszawa 1989, s. 713; J. Przemsza-Zieliński, *Śląski Front 39. Obrona Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego we wrześniu 1939 roku*, Sosnowiec-Katowice 1999, s. 394; *Wikipedia – wolna encyklopedia. Encyklopedia powszechna, pisana i redagowana przez internautów, 21. pułk artylerii lekkiej*, http://www.pl.wikipedia.org/wiki/21_Pułk_Artylerii_lekkiej; *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1029, 1046; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934* Warszawa 2003, s. 150, 633; *Fotografie więźniów...*, s. 1326; APMA-B. Kommandantur, Listy obozowe, t. 18, sygn. D-AuI-1/2838, s. 29; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Kartoteka bl. 11, sygn. D-AuI-3/555; APMA-B. Materiały, Ankiety, sygn. Mat./6832; APMA-B. Korespondencja, Korespondencja PMA-B. z T. Grandowskim, sygn. IV-8521/2410/4075/68.

Narodowym przy inwentaryzacji zabytków miasta. Później krótko był zatrudniony w pracowni witraży Skibińskiego w Warszawie, a następnie był nauczycielem rysunku w Państwowej Szkole Przemysłowej w Krakowie. Dzięki stypendium Czartoryskich mógł odbyć w latach 1911–1914 podróże artystyczne do Włoch, Paryża i Monachium. Od 1908 r. związany z ruchem niepodległościowym, był członkiem Związku Strzeleckiego oraz sprawował funkcję komisarza Polskiego Skarbu Wojskowego w środkowych Włoszech, Szwajcarii i południowej Francji. Od 4 sierpnia 1914 r. w Legionach Polskich służył w IV plut., 4 komp., IV baonu Legionów, z którym brał udział w kampanii kieleckiej. 20 sierpnia 1914 r. jako wachmistrz otrzymał przydział do plut. żandarmerii 1 pp. Wówczas sprawował swe funkcje za frontem, a także jako artysta plastyk wykonał portrety Józefa Piłsudskiego, Walerego Sławka, Juliusza Kadena-Bandrowskiego, Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego i Felicjana Sławoja-Składkowskiego. Później posiadał przydział służbowy do kolumny uzupełnień Legionów w Kozienicach. W latach 1915–1916 brał udział w walkach na Wołyniu w składzie 7 pp. Na przełomie 1916 i 1917 r. przeniesiono go do 2 pp. Od lipca 1917 r. po kryzysie przysięgowym pozostawał do dyspozycji Dowództwa Uzupełnień Polskiego Korpusu Posiłkowego. Od jesieni 1917 r. był referentem architektury w Centrum Odbudowy Galicji. W listopadzie 1918 r. wstąpił do WP, służąc w pociągu pancernym „Piłsudczyk”. Po czym został referentem ds. zabytków Naczelnego Dowództwa WP. Po wojnach o niepodległość Rzeczypospolitej i przeniesieniu do rezerwy wykonał na zamówienie Ministerstwa Spraw Wojskowych studia rekonstrukcyjne Krakowa i Warszawy z I poł. XVII. W okresie międzywojnia posiadał przydział mobilizacyjny do kadry oficerskiej Dowództwa Okręgu Korpusu nr V w Krakowie. Podczas I wojny światowej oraz w niepodległej Polsce wystawiał swoje prace w Zurychu, Warszawie, Krakowie, Lwowie i Lublinie. W okresie niemieckiej okupacji mieszkał w Krakowie. 16 kwietnia 1942 r. został aresztowany jako zakładnik w kawiarni „Plastyków” przy ul. Łobzowskiej 3 i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. Do KL Auschwitz został przywieziony transportem z Krakowa 25 kwietnia 1942 r. W obozie był oznaczony numerem więźniarskim 33122. Do 5 maja 1942 r. był osadzony w bloku 11. W tym dniu przeniesiono go do nieustalonego obozu koncentracyjnego. Wojnę przeżył, zmarł 6 listopada 1946 r. w Krakowie i został pochowany na cmentarzu Rakowickim, pas 29 – północ, grobowiec rodziny Malinowskich⁴⁶.

⁴⁶ *Słownik artystów plastyków polskich i w Polsce działających*, t. 2, red. J. Maurin-Białostocka, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, s. 518; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich. Słownik biograficzny G-K*, t. 2, Warszawa 2006, s. 82–83; W. Milewska, A. Zientara, *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy*, Kraków 1999; W. Wyganowski, *Sztuka Legionów Polskich 1914–1918*, Warszawa 1994; *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 163, 1029, 1046; P. Setkiewicz, *Egzekucja „Plastyków” w KL Auschwitz 27 maja 1942 roku*, Biuletyn Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem 1992, nr 15, s. 15; *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich*, Warszawa 1917, s. 34; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934...*, s. 10, 912; CAW. Teczki personalne oficerów, Gumowski Jan Kanty –teczka personalna, sygn. Ap. 653, Ap. 5422; CAW. Akta odznaczeń – Krzyż Niepodległości, Gumowski Jan Kanty – wniosek

Antoni Kostarczyk urodzony 22 maja 1909 r. w miejscowości Postęp. Z zawodu lekarz, oficer służby stałej kawalerii, później w korpusie sanitarnym WP (ppor. od 1 VII 1935 r., por. od 19 III 1938 r.). Podczas niemieckiej okupacji mieszkał prawdopodobnie przy ul. Starowiśnej 27 w Krakowie. 16 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w kawiarni „Plastyków” przy ul. Łobzowskiej 3 i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. 25 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 33134. Po okresie krótkiej kwarantanny w bloku 11 znalazł się w bloku 18. 5 maja 1945 r. został przeniesiony do jednego z obozów w głębi Rzeszy. Dalsze losy nieustalone⁴⁷.

Józef Pokorny urodzony 18 maja 1871 r. w Tarnowie. Oficer służby stałej, później w spoczynku w korpusie oficerów administracji (ppłk od 1 VI 1919 r.). W latach 1918–1921 brał udział w wojnie o niepodległość Rzeczypospolitej. W latach 30. ubiegłego wieku był prowadzony w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień w Nowym Targu jako pozostający w stanie spoczynku. Podczas niemieckiej okupacji mieszkał w Krakowie i wchodził w skład rady przybocznej Magistratu. Zapewne w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w akcji prewencyjnej przeciw polskim oficerom rezerwy i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. 25 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 33163. Po okresie krótkiej kwarantanny w bloku 11 znalazł się w bloku 14. 5 maja 1942 r. został przeniesiony do jednego z obozów w głębi Rzeszy. Dalsze losy nieustalone⁴⁸.

Jan Witold Siwiec urodzony 9 czerwca 1902 r. w Pilźnie. Z zawodu urzędnik, oficer rezerwy piechoty WP (ppor. od 1 I 1928 r.). W latach 30. XX wieku zapewne mieszkał w Białymstoku, stąd był prowadzony w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Białystok, posiadając przydział mobilizacyjny do 42 pp, im. gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, który w składzie 18 DP stacjonował w tym mieście. Podczas niemieckiej okupacji mieszkał w Krakowie. Tam w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w akcji prewencyjnej przeciw polskim oficerom rezerwy i osadzony w więzieniu przy ulicy Montelupich w Krakowie.

o nadanie KN, sygn. KN-30442; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Kartoteka bl. 11, sygn. D-AuI-3/601; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebücher, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 319.

⁴⁷ R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie...*, s. 6, 466; *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1029, 1046; *Fotografie więźniów...*, s. 1327; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Kartoteka bl. 11, sygn. D-AuI-3/935; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebuch, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 319.

⁴⁸ *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1029, 1046; E. Kubalski, *Niemcy w Krakowie. Dziennik 1 IX 1939–18 I 1945*, Kraków–Budapeszt 2010; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934...*, s. 387; *Fotografie więźniów...*, s. 1327; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Kartoteka bl. 11, sygn. D-AuI-3/1475; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebuch, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 319.

24 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 32564. Po okresie krótkiej kwarantanny w bloku 11 znalazł się w bloku 18a. 5 maja 1942 r. został przeniesiony do jednego z obozów w głębi Rzeszy. Dalsze losy nieustalone⁴⁹.

Marian Ignacy Tokarz urodzony 31 stycznia 1908 r. w Wieliczce. Z zawodu inżynier mechanik, oficer rezerwy inżynierii i saperów WP (ppor. od 1 I 1932 r.). W latach 30. XX wieku był prowadzony w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Kraków Miasto, posiadając przydział mobilizacyjny do 1 baonu mostów kolejowych, który stacjonował w Krakowie. Podczas niemieckiej okupacji zapewne w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w akcji prewencyjnej przeciwko polskim oficerom rezerwy i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. 24 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 32572. Tutaj do połowy czerwca 1942 r. zatrudniony w komandzie Bunawerke – Straßenbau Firma Lenz. 19 czerwca 1942 r. został przeniesiony do jednego z obozów w głębi Rzeszy. Tam w ostatnim etapie II wojny światowej wyzwolony. Po powrocie do Polski zamieszkał przy ulicy Spiskiej 11 w Krakowie⁵⁰.

Stanisław Osiecki urodzony 24 września 1914 r. w miejscowości Koskoc na terenie Węgier, ojciec Adam, matka Stanisława *de domo* Borońska, żona Maria *de domo* Pach. Z zawodu urzędnik, oficer rezerwy piechoty (ppor. do 1 I 1938 r.). W okresie międzywojennym mieszkał przy ul. Zamoyskiego 5 w Krakowie. Podczas niemieckiej okupacji w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w akcji prewencyjnej przeciwko polskim oficerom rezerwy i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. 24 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 32548. W miesiąc później w nocy z 26 na 27 maja 1942 r. zginął w KL Auschwitz⁵¹.

Andrzej Siekaniec urodzony 21 listopada 1880 r. w Dynowie – Przedmieściu Dynowskim, pow. Brzozów, ojciec Jakub, matka Maria *de domo* Kędzierska, żona Józefa *de domo* Kręcińska. Z zawodu oficer służby stałej, później w stanie spoczynku w korpusie oficerów administracji (por. do 1 XII 1922 r.). W latach 1918–1921

⁴⁹ *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1026; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934...*, s. 52, 492; *Fotografie więźniów...*, s. 1323; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Kartoteka bl. 11, sygn. D-AuI-3/1740; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebuch, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 319.

⁵⁰ *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1026; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934...*, s. 173, 690; *Fotografie więźniów...*, s. 1323; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebücher, t. 4, sygn. D-AuI-3/1/4, s. 573; APMA-B. Materiały, Wniosek o odszkodowanie od IG-Farben, t. 22, sygn. Mat./621, s. 1167–1169.

⁵¹ R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie...*, s. 1025; *Fotografie więźniów...*, s. 1323; *Księgi zgonów z Auschwitz...*, t. 3, s. 890; APMA-B. Politische Abteilung, Sterbebücher, t. 6/1942, sygn. D-AuI-2/7, s. 1208; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebücher, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 408.

brał udział w wojnach o niepodległość Rzeczypospolitej. W latach 30. XX wieku pozostając w stanie spoczynku był prowadzony w ewidencji Powiatowej Komendy Uzupełnień Kraków Miasto. Wówczas mieszkał przy ul. Prażmowskiego 20a w Krakowie. Podczas niemieckiej okupacji w nocy z 16 na 17 kwietnia 1942 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Kommadeur der Sicherheitspolizei und des Sicherheitsdienstes für den Distrikt Krakau w akcji prewencyjnej przeciw polskim oficerom rezerwy i osadzony w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie. 25 kwietnia 1942 r. został przywieziony do KL Auschwitz transportem z Krakowa. W obozie otrzymał numer więźniarski 33170. Po trzech tygodniach 14 maja 1942 r. zginął w KL Auschwitz⁵².

Rygory redakcyjne i wydawnicze powodują, iż prezentowany artykuł stanowi raczej ciąg luźnych uwag – refleksji snutych na kanwie realizowanego przez autora badawczego projektu zatytułowanego *Oficerowie Wojska Polskiego więźniami KL Auschwitz* i nie pretenduje do usystematyzowanego opracowania tego problemu badawczego.

e-mail: jdebski@autograf.pl

⁵² *Księga pamięci. Transporty Polaków...*, s. 1047; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934...*, s. 394; *Księgi zgonów z Auschwitz...*, t. 3, s. 1110; APMA-B. Politische Abteilung, Sterbebücher, t. 6/1942, sygn. D-AuI-2/7, s. 46; APMA-B. Schutzhaftlagerführung, Stärkebuch, t. 3, sygn. D-AuI-3/1/3, s. 3357; APMA-B. Standortarzt, Leichenhallebuch, sygn. D-AuI-5/1.